

In het middelbaar beroeps-
onderwijs (mbo) bevinden
docenten zich op het snijvlak
van onderwijs en beroeps-
praktijk. Ze begeleiden
studenten in hun leerproces
én bereiden hen voor op een
beroep. Daarvoor is meer nodig
dan pedagogisch inzicht en
vakkennis: zij moeten soepel
schakelen tussen school,
werkveld en student. Toch is
er nog weinig zicht op hoe
docenten zélf hun beroep
ervaren en welke kennis zij
hebben voor het goed uitvoeren
van hun beroep. In een driejarig
onderzoeksproject is door
22 ervaren mbo-docenten
systematisch in kaart gebracht
welke kennis, opvattingen en
ideeën zij hebben over hun
beroep. Dit artikel deelt de
belangrijkste inzichten: ervaren
mbo-docenten hebben een
rijk palet aan beroepskennis
dat veel verder reikt dan het
klaslokaal. **MARJANNE HAGEDOORN,**
MAAIKE KOOPMAN, WENJA HEUSDENS,
ELLY DE BRUIJN

WAT IS BEROEPSKENNIS?

Beroepskennis van mbo-docenten
bestaat uit een samenhangende mix
van kennis, opvattingen en overtuig-
ingen, waaronder formele kennis,
praktische kennis en werkprocesken-
nis die betrekking hebben op het
eigen beroep als docent (Malva e.a.,
2023). Het omvat zowel kennis over
lesgeven, studenten begeleiden,
vakinhoud, en de mbo-beroepsprak-
tijk. Beroepskennis stuurt mede het
gedrag van docenten en is zowel
expliciet als impliciet van aard.
Docenten ontwikkelen hun kennis in
interactie met hun werkomgeving

ONDERZOEK NAAR WELKE KENNIS, OPVATTINGEN EN
IDEEËN MBO-DOCENTEN HEBBEN OVER HUN BEROEP.

Wat weten ervaren mbo-docenten?

wat maakt dat deze kennis sterk
verbonden is met hun werkpraktijk.
Kortom, in dit onderzoek kijken we
naar beroepskennis als onderdeel
van het dagelijkse werk van docenten
(Billett e.a., 2018).

Om dit brede palet aan kennis in
kaart te brengen richt dit onderzoek
zich op de inhoud van beroepsken-
nis, namelijk, wat weet een docent
(inhoud van kennis) en hoe is deze
kennis is opgebouwd (aard van
kennis) (Schaap e.a., 2011). De eerste
dimensie betreft de inhoud van de
kennis en deze bestaat uit zes com-
ponenten: kennis van de beroeps-
groep, (onderwijs)processen en
-procedures, kennis van de doelgroep,
organisatorische kennis, kennis van
de sociale omgeving en kennis over
persoonlijke ontwikkeling. De tweede
dimensie, de aard van de kennis,
beschrijft vier eigenschappen: is

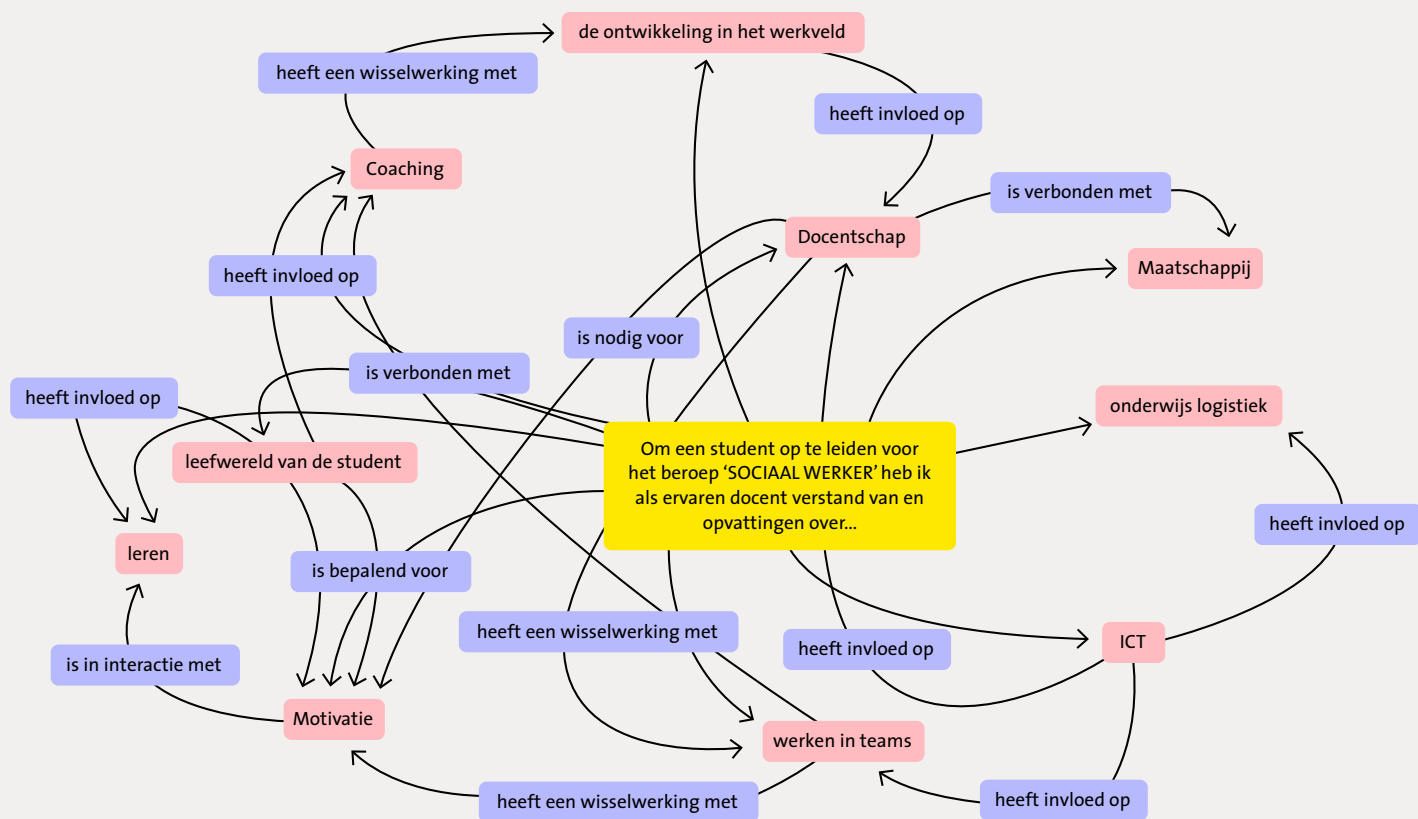
de kennis van een docent concreet,
complex, specifiek en/of rijk?

CONCEPT MAPPING

Om beroepskennis zichtbaar te
maken is gekozen voor een bijzondere
methode: concept mapping. Docenten
tekenen daarbij uit waar ze verstand

CONCEPT MAPPING
MAAKT BEROEPSKENNIS
ZICHTBAAR

en opvattingen over hebben met
betrekking tot het beroep van docent
en hoe deze kennis en opvattingen
met elkaar samenhangen (zie figuur
1). Gedurende drie jaar maakten 22
mbo-docenten, van 5 verschillende »

Figuur 1. Voorbeeld concept map van een docent welzijn

mbo-scholen uit de sectoren welzijn en economie, jaarlijks een concept map. Deze visuele weergaves van kennis werden gemaakt met het digitale programma *Brainweaver*® (Van den Bogaart et al., 2016), een programma speciaal ontwikkeld om (beroeps)kennis inzichtelijk te maken.

Na het maken van de concept maps volgde een membercheck: een terugkoppeling van de onderzoeker met de docenten waarbij de eigen concept map aangevuld en/of gecorrigeerd kon worden. Zo is een uniek beeld van beroepskennis van ervaren mbo-docenten ontstaan en hebben we rijke, persoonlijke concept maps ontwikkeld die inzicht geven in hoe docenten denken over hun beroep.

HOE IS DE BEROEPSKENNIS VAN ERVAREN MBO-DOCENTEN OPGEBOUWD?

Wanneer we de beroepskennis van ervaren mbo-docenten onderzoeken, kijken we niet alleen naar wat docenten weten, maar ook naar

hoe die kennis eruitziet en hoe deze is gestructureerd, opgebouwd. De aard van beroepskennis zegt iets over hoe concreet, specifiek, rijk en complex deze kennis is. Twee docenten kunnen namelijk allebei kennis hebben over 'begeleiden van studenten', maar de manier waarop zij daarover denken kan heel verschillend zijn.

Uit de concept maps blijkt dat de kennis van ervaren mbo-docenten heel concreet van aard is: docenten beschrijven wat zij weten in praktische, ervaringsgerichte termen, vaak gekoppeld aan specifieke situaties uit hun werk. Ook is hun kennis complex; docenten leggen verbanden tussen concepten, acties en contexten. Hun beroepskennis is geen 'systeem' van losse feiten maar een netwerk van inzichten dat ontstaat in de praktijk.

De beroepskennis van ervaren mbo-docenten is rijk en specifiek. Docenten gebruiken veel vaktaal en specifiek jargon uit zowel het mbo, bijvoorbeeld over pedagogische prin-

cipes in relatie tot het leren van een beroep, als het werkveld waartoe zij opleiden. Met name docenten uit de economische sector gebruiken veel voorbeelden uit hun eigen werkveld.

WAT WEET EEN ERVAREN MBO-DOCENT?

De concept maps illustreren zes kennisdomeinen waarbij het percentage aangeeft hoe groot het aandeel is van het kennisdomein in alle concept maps. De percentages laten dus zien waar docenten de focus op leggen en wat zij als belangrijke kennis ervaren in hun beroep. De zes kennisdomeinen zijn:

Domein 1: Kennis over de beroepsgroep (41%) betreft de specifieke praktijk van het mbo-docentschap, zoals pedagogische principes, interactie met (jongvolwassen) studenten, vakinhoudelijke en werkveld expertise en inzichten in maatschappelijke en onderwijskundige ontwikkelingen. Een docent uit het economisch

domein verwoordt dit treffend: *‘Het is belangrijk om te weten wat er in het werkveld wordt verwacht. Dat wordt door studenten soms onderschat of overschat.’* Deze kennis geeft zicht op hoe docenten lesgeven en studenten begeleiden en verbinden school met de beroepspraktijk.

Domein 2: Kennis over (onderwijs) processen en procedures (21%) gaat over lesmethoden, digitale tools, curriculumontwikkeling en toetsing. Docenten met deze kennis kunnen didactisch handelen door het toepassen van geschikte lesmethoden, strategieën en tools. Docenten beschrijven hoe zij curricula ontwikkelen, toetsen en beoordelen en procedures uit de beroepspraktijk integreren met hun onderwijs.

Domein 3: Kennis over de sociale omgeving (15%) gaat over interacties binnen en buiten de school, zoals samenwerking met collega's, stagebedrijven en andere betrokkenen. Een docent uit het economisch domein verwoordt: *‘Als docent moet ik weten wat er speelt in bedrijven.’* Docenten met deze kennis laten zien

hoe zij netwerken en relaties onderhouden en maken verbinding tussen school en praktijk.

Domein 4: Kennis over organisatorische structuur (12%) betreft kennis van regels, procedures en cultuur binnen de schoolorganisatie en daarbuiten. Docenten met deze kennis weten hoe de organisatie functioneert en hoe deze samenhangt met het bredere onderwijsstelsel en beroepspraktijken.

Domein 5: Kennis over de doelgroep (6%) omvat inzichten over de achtergrond, cultuur en leerhouding van mbo-studenten. Wie zijn ze, wat kunnen ze en waar komen de studenten vandaan? Docenten met deze kennis laten zien hoe zij inspelen op de specifieke kenmerken behoeften en diversiteit van hun populatie studenten en hun onderwijs daarop afstemmen.

Domein 6: Kennis over persoonlijke ontwikkeling (5%) betreft kennis over het eigen leerproces en professionele groei. Zoals een docent uit het welzijnsdomein zegt: *‘Nieuwe collega's stellen vragen die mij bewuster maken van wat ik doe,’ en ‘door ervaring op te doen in de beroepspraktijk leg ik beter de verbinding tussen school en praktijk.’* Docenten met deze kennis kunnen zich professioneel ontwikkelen door leermogelijkheden te benutten, zelfkennis toe te passen en gemotiveerd blijven om bij te blijven op hun vakgebied.

Opvallend, en ook logisch wellicht, is dat het grootste deel van de kennis betrekking heeft op de eigen onderwijspraktijk (m.n. domein 1 en 2): hoe docenten studenten begeleiden, hoe theorie en praktijk samenhangen in het beroepsonderwijs, wat er in de beroepspraktijk verwacht wordt

en hoe maatschappelijke ontwikkelingen hun onderwijs beïnvloeden. De lage scores voor kennis over de doelgroep (6%) en persoonlijke ontwikkeling (5%) zijn ook opvallend. Dit betekent niet dat docenten deze kennis niet hebben, maar dat deze waarschijnlijk vaak impliciet blijft. Kennis over studenten zit waarschijnlijk verweven in andere domeinen. Bijvoorbeeld wanneer docenten praten over lesgeven (domein 1) of lesmethoden (domein 2) hebben zij hun studenten in gedachten. Of deze kennis is een vanzelfsprekendheid en impliciet geworden door het dagelijkse contact met studenten. En ook hun eigen ontwikkeling lijken docenten als vanzelfsprekend te beschouwen terwijl zij er dagelijks mee bezig zijn.

MBO-DOCENTEN BESCHIKKEN OVER EEN BREED EN RIJK KENNISPROFIEL

De dynamiek en veelzijdigheid van het mbo-docentschap wordt zichtbaar in de 24 thema's die naar voren komen binnen de zes kennisdomeinen (zie Figuur 2). Concluderend kunnen we zeggen dat de concept maps laten zien dat de 22 mbo-docenten beschikken over een breed en rijk kennisprofiel en laat het volledige spectrum van het beroep van mbo-docent omvatten. Door de aard van beroepskennis wordt duidelijk dat docenten de kennisdomeinen niet ervaren als losse onderdelen, beroepskennis is geïntegreerd en niet opgedeeld in vakjes. Een docent verwoordt dit als volgt: *‘Lessen over een vakgebied zijn verbonden met de werkplek, met stages van studenten, theorie-examens en beoordelingen* »

UNSPASH.COM | LINKEDIN-SALES-SOLUTIONS

op de werkplek. Deze onderdelen zijn allemaal met elkaar verbonden.' Dit voorbeeld laat zien dat docenten zich voortdurend bewegen tussen pedagogiek, vakken en beroepspraktijk en doen dat in uiteenlopende onderwijssituaties.

KENNIS VAN ERVAREN MBO-DOCENTEN IS HEEL CONCREET VAN AARD

VERSCHILLENDE ACCENTEN BIJ DE TWEE SECTOREN

Hoewel de 22 docenten een breed kennisprofiel hebben, zijn er duidelijke verschillen tussen de twee sectoren zichtbaar. Welzijnsdocenten

richten zich vaker op pedagogiek en samenwerking binnen de school, ze benadrukken de relatie met studenten en collega's. Economiedocenten gebruiken meer vak- en sector specifieke kennis en zijn meer extern georiënteerd, zoals in de samenwerking met bedrijven. Deze verschillen in perceptie zeggen niet zozeer over wat docenten zouden moeten weten, maar wat docenten als relevante kennis ervaren en genoemd hebben in hun concept maps. Het gaat erom welke kennis docenten zelf als kernachtig beschouwen voor hun docentschap. In beide sectoren moeten studenten immers voorbereid worden op de beroepspraktijk.

De beroepscontext waarvoor studenten worden opgeleid kleurt dus het bewustzijn van wat belangrijk is. Het vormt niet alleen wat

docenten weten maar ook de professionele lens waardoor zij naar hun werk kijken. Dit reflecteert zowel de cultuur van de beroepspraktijk waarvoor zij opleiden, als de manier waarop docenten hun eigen rol en expertise definiëren binnen die context.

WAT BETEKENT DIT VOOR DE PRAKTIJK?

Dit onderzoek laat zien dat beroeps-kennis van mbo-docenten gescha-keerd is, namelijk, tegelijkertijd complex, rijk verdeeld over verschil-lende domeinen en specifiek verbonden aan de context waarin docenten werken. Deze kennis is geworteld in de dagelijkse praktijk en ontwikkelt zich in wisselwerking met de studenten, collega's en de beroepspraktijk waarvoor wordt opgeleid en door

(Onderwijs)processen en procedures

Kennis over...

1. lesmethoden, lesopbouw, werkvormen (didactiek)
2. curriculumontwikkeling en ontwerpen van onderwijs
3. toetsingsprocessen en -procedures, zoals beoordelen in de beroepspraktijk
4. digitale lesmethoden en tools
5. procedures en strategieën voor het uitvoeren van taken en rollen binnen de school, zoals coördineren
6. werkwijze en procedures uit de beroepspraktijk die als didactische strategie worden ingezet (beroepsdidactiek)

Doelgroep

Kennis over...

1. voltijdstudenten, zoals achtergrond-kenmerken
2. (volwassen) deeltijd-studenten, zoals leerbehoeften

Beroepsgroep

Kennis over...

1. pedagogische praktijk van het lesgeven en coachen
2. ontwikkelingen en veranderende onderwijsvisies binnen het mbo, zoals hybride leeromgevingen
3. domeinspecifieke en vakinhoudelijke kennis
4. ontwikkeling van het docentschap in het mbo, zoals begeleiden van docenten-in-opleiding
5. maatschappelijke veranderingen, zoals digitalisering

Persoonlijke ontwikkeling

Kennis over...

1. eigen informeel leren op de werkplek, zoals het bijhouden van vakken
2. zelfkennis: inzicht in eigen kwaliteiten en ontwikkelpunten
3. formele professionalisering, zoals trainingen en conferentiebezoek

Sociale omgeving

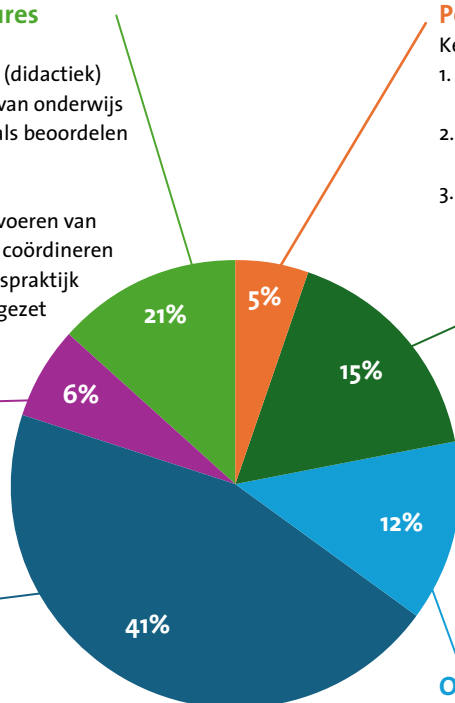
Kennis over sociale interactie en samenwerking met...

1. collega's en schoolleiders
2. de beroepspraktijk en bedrijven
3. externe stakeholders in het mbo, zoals beleidsinstanties en leveranciers
4. betrokkenen rondom studenten, zoals ouders of studieloopbaanbegeleiders

Organisatorische structuur

Kennis over...

1. structuur van de schoolorganisatie
2. schoolcultuur, zoals mailgebruik
3. regels en formele kader binnen het mbo, zoals kwalificatiedossiers
4. structuur van organisaties buiten de school, zoals bedrijven en stage-instellingen

Figuur 2. Kennisdomeinen en thema's

UNSPASH.COM | CHRISTINA WOCINTECHNAT

te navigeren in schoolstructuren. Een belangrijke bevinding is dit sociale karakter van beroepskennis. De concept maps, hoewel individueel gemaakt, weerspiegelen zowel de gedeelde praktijken van teams als sectoren. Tegelijkertijd laat het onderzoek zien dat veel kennis impliciet is. Docenten gebruiken beroepskennis dagelijks maar maken deze zelden expliciet. Het zichtbaar maken van deze kennis kan waardevol zijn voor bewustwording en kennisdeling waardoor teams bewuster kunnen reflecteren op wat zij gezamenlijk doen en weten.

BEROEPSKENNIS VAN MBO-DOCENTEN IS GESCHAKEERD

De inzichten uit dit onderzoek zijn vertaald door het practoraat Docentprofessionalisering naar een praktische reflectietool voor teams (*prof-craften*), gebaseerd op de 6 inhoudsdomeinen. Door hierover te spreken in opleidingsteams wordt impliciete kennis expliciet gemaakt en bespreekbaar. Dit versterkt het

gezamenlijke begrip van wat goed docentschap in het mbo betekent.

Er is geen prototype mbo-docent en hun kennis is sterk contextgebonden. Deze diversiteit vraagt om erkenning dat goed mbo-docentschap er per sector en school anders uit kan zien. De uitdaging ligt in het zichtbaar maken van het rijke palet aan beroepskennis, het waarderen van deze kennis die docenten al bezitten en dat samen verder brengen. ■

- MARIJANNE HAGEDOORN IS PRACTOR BIJ HET PRACTORAAT DOCENTPROFESSIONALISERING BIJ LANDSTEDE GROEP EN DOET PROMOTIEONDERZOEK BIJ DE OPEN UNIVERSITEIT | MHAGEDOORN@LANDSTEGROEP.NL
- MAAIKE KOOPMAN IS ASSOCIATE LECTOR BIJ LECTORAAT BEROEPSONDERWIJS EN LECTORAAT WERKEN IN ONDERWIJS VAN HOGESCHOOL UTRECHT | MAAIKE.KOOPMAN@HU.NL
- WENJA HEUSDENS IS ZELFSTANDIG ONDERZOEKER BIJ STUDIO ONDERWIJS | WENJA@STUDIO-ONDERWIJS.NL
- ELLY DE BRUIJN IS LECTOR BEROEPSONDERWIJS BIJ HOGESCHOOL UTRECHT EN BIJZONDER HOGLERAAR BEROEPSONDERWIJS BIJ DE OPEN UNIVERSITEIT | ELLY.DEBRUIJN@HU.NL

Bronnenlijst

- > Billett, S., Harteis, C., & Gruber, H. (2018). Developing occupational expertise through everyday work activities and interactions. In K. A. Ericsson, R. R. Hoffman, A. Kozbelt, & A. M. Williams (Eds.), *The Cambridge handbook of expertise and expert performance* (2nd ed., pp. 105–126). Cambridge University Press.
- > Malva, L., Leijen, Ä., & Arcidiacono, F. (2023). Identifying teachers' general pedagogical knowledge: A video stimulated recall study. *Educational Studies*, 49(4), 588–613.
- > Schaap, H., de Bruijn, E., van der Schaaf, M. F., Baartman, L. K. J., & Kirschner, P. A. (2011). Explicating students' personal professional theories in vocational education through multi-method triangulation. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 55(6), 567–586.
- > Van den Bogaart, A. C. M., Bilderbeek, R. J. C., Schaap, H., Hummel, H. G. K., & Kirschner, P. A. (2016). A computer-supported method to reveal and assess personal professional theories in vocational education. *Technology, pedagogy and education* 25(5), 613–629.

Verwijzingen

- > Dit artikel is gebaseerd op het wetenschappelijk artikel van de auteurs. Het artikel is [hier te downloaden](#).
- > [Download](#) de tool *prof-craften*

